

בעל העקידה

מתורתו של רבינו רבי יצחק עדאמה זיע"א

מחבר ספר "עקידת יצחק"

גיליון מ"ג – פרשת דברים תשפ"ו

מהדורת א"ל

ביאור לשון 'איכה' שאמרו משה ישעיה וירמיה

שישור שלום בכל העולמות, אבל אם יעברו על התורה, על זה נאמר (ישעיה נז כא) 'אין שלום אִמֹר אֱלֹהֵי לְרָשָׁעִים', שהעונש הגדול ביותר לרשעים הוא שאין שלום, וזה גורם להם את כל הצרות, ומשפיע גם על כל העולמות שלא ישורו בהם שלום וממילא הם לא יהיו מתוקנים.

על ענין זה אמרו במדרש שמשה ישעיה וירמיה ראו את ישראל בשלשה מצבים, ובכולם אמרו לשון 'איכה' שהיא לשון תמיהה והתפעלות באופן מיוחד מאד, בין אם הוא טוב מאד ובין אם הוא רע מאד, משה ראה אותם בזמן שהיו בהצלחה ובשלימות הגדולים ביותר ששיר, לאחר שקיבלו את התורה ועמדו להכנס לארץ ישראל ולקבל את כל הטובות והברכות שיש בעולם, והזכיר שני מיני ריבויים, ריבוי בכמות וריבוי באיכות, לכך גם בתחילה כשתיאר את מצבם ככל ואמר 'ה' אלהיכם הרבה אתכם' באיכות, ו'הנכם היום ככוכבי השמים לרוב' בכמות, וגם כשבירך אותם שישארו במצב זה אמר, 'יוסף עליכם ככם אלף פעמים' בכמות, 'ויברך אתכם כאשר דיבר לכם' באיכות. ואמר 'איכה אשא לבדי' שכל כך התרסקה טובתם עד שאין באפשרותו לעמוד לבדו להתעסק ברוב טובתם ולתקן ענינם, ואז מינה תחתיו שרים ושופטים שיתעסקו בעניניהם הרבים.

ישעיהו הנביא ראה אותם בשעה שהתחילו לעבור על התורה והמצוות, ואז התרופף השלום בכל העולמות, ועל זה אמר 'איכה היתה לזונה', וירמיה הנביא ראה אותם בזמן שכבר סבלו מהצרות, שכבר הגיעו לדרגה של 'אין שלום לרשעים', וגם על זה אמר 'איכה ישבה בדד', בלשון תמיהה והתפעלות על שהגיעו עליהם צרות גדולות כל כך, והכל מפני שעזבו את התורה והמצוות, וזה גרם שלא יהא שלום בכל העולמות.

שלושת החלקים הללו רמז גם משה רבינו בדבריו על חטא המרגלים, אלא שבתחילה הקדימה התורה לכללות חומש דברים את שני הפסוקים הראשונים, שיש בהם רמז על כלל החטאים שהיו להם במדבר, כדי ללמד שחלק גדול מחומש זה עוסק בתוכחה שהוכיח משה את ישראל קודם שנכנסו לארץ, כדי לחזק בליבם את ההכרה שרק על ידי שמירת דבר ה' זוכים לכל הטובות שיש בעולם, והתחיל דבריו בטובות שהיו להם תיכף לאחר קבלת התורה, שהיו להם ברכות והצלחות נפלאות, ולאחר מכן פירט להם את חטא המרגלים, שהוא כדברי ישעיה שראה אותם בזמן פחזותו, שעברו על דבר ה', וכשפירט את העונש שקיבלו שימותו במדבר, הוא כדברי ירמיה שראה אותם בזמן קלקלתו, שמאז כבר נקבע להם תשעה באב לבכיה לדורות.

עקידת יצחק שער פז

משה ראה את ישראל בשלוותו, ואמר איכה אשא לבדי, ישעיה ראה אותן בפחזן, ואמר איכה היתה לזונה, ירמיה ראה אותן בניוולן ואמר איכה ישבה בדד. ויש להבין מהי השייכות בין שלשת הענינים.

ד. כמו כן יש לברר האם כוונת משה בלשון 'איכה' היא בשבח ישראל או בגנותם, שמכך שהשוו את דבריו לדברי ישעיה וירמיה משמע שהוא בגנותם של ישראל, וכן משמע ממנהג ישראל לקרוא פסוק זה בניגון של מגילת איכה, ומכך שקוראים את שלושת הפסוקים הללו של 'איכה' בסמיכות ליום חורבן הבית בתשעה באב, שהרי פרשת דברים נקראת לעולם בשבת הסמוכה לתשעה באב, ודברי ישעיהו שאמר 'איכה היתה לזונה', נקראת בהפסרת חזון בשבת זו, וביום תשעה באב קוריים מגילת איכה. אולם מכך שאמרו שמשה ראה אותם בשלוותו ואמר כן, משמע שאינו בגנותו, וכן מכך שאמר זאת משה לאחר שדיבר בשבחן של ישראל וברכם, משמע שגם דיבור זה אינו בגנותו של ישראל אלא בשבחן.

ביאור הענין הוא, בהקדמת דברי המדרש (דברים רבה פ' שופטים): 'חביב הוא השלום שהקב"ה נתנו לציון שנאמר (תהלים קכב ו) 'שָׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַיִם', חביב הוא השלום שנתנו הקב"ה לשמים שנאמר (איוב כה ב) 'עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרְמִיז', חביב הוא השלום שנתנו הקב"ה לקרובים ולרחוקים שנאמר (ישעיה נז ט) 'שְׁלוֹם שְׁלוֹם לְרִחוּק וּלְקָרוֹב'. ונראה ששלשה ענינים אלו הם כנגד שלושת העולמות שיש בבריאה, עולם העליון ששם המלאכים, עולם האמצעי ששם הכוכבים וצבא השמים, ועולם התחתון שבהם בני האדם, וללמד ששלושת עולמות אלו אין יכולים להתקיים בלא השלום שענינו חיבור של דברים נפרדים.

העולם התחתון צריך את השלום, לפי שהאדם מורכב מגוף גשמי ונשמה ונפש רוחנית ושכלית, וכן שאר הבריות בעולם הזה שהוא חיבור של חומר וצורה, שצריך את השלום בכדי להתקיים, וכן כל בני האדם הדרים בעולם הזה אין להם יכולת להתקיים בלא חיבור של אחד עם השני. גם העולם האמצעי של כל הכוכבים והמזלות, הם תלויים ומחוברים זה בזה, וגם בעולם העליון, שלימות עבודת המלאכים היא רק בצירוף של כולם יחד, ועל שלשתם אמרו חביב השלום, שירושלים הכוונה לירושלים של מעלה שהיא עולם המלאכים, והשמים הוא העולם האמצעי של הכוכבים והמזלות, והרחוק והקרוב הם עולם התחתון.

כשנתן הקב"ה את התורה לישראל, קבע שכל העולמות ושלימותם יהיו תלויים בכלל ישראל, אם ישראל ישמרו את התורה בשלימות, זה יגרום

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר ה' ירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן ויחצרת ודי זרב. אחד עשר יום מחרב דרך הר שיעיר עד קדש ברנע (דברים א, ב-א)

בפסוקים אלו פותחת התורה את חומש דברים הנקרא משנה תורה, שבו חזר משה רבינו לפני ישראל על כל התורה, והיה זה כחודש לפני מותו, וכשעמדו כבר להכנס לארץ ישראל.

מקריאת הפסוקים הללו לפי פשוטם, נראה שהתורה מזכירה כאן את המקומות בהם אמר משה את הדברים לבני ישראל, אולם האמת היא שלא זו כוונת התורה, וכפי שמבואר בפסוק לאחר מכן 'וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעֶשְׂרֵי עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ אֶלֶהֶם' (א), הרי שאת כל הדברים האמורים להלן אמר להם בראש חודש שבט שלפני פטירתו, וכבר דרשו חז"ל, כפי שהובא ברש"י, שכוונת התורה להזכיר כאן בדרך רמז את כל המקומות אשר חטאו בהם ישראל בהיותם במדבר.

ויש להבין: א. שאף שאכן כוונת משה רבינו היתה להוכיח את בני ישראל, וכפי שפירש משה את דברי תוכחתו באריכות בפרשיות החומש, מדוע כתבה זאת התורה כאן רק בדרך רמז.

ב. עוד יש להעיר כמה הערות במה שנאמר (ט-יב) 'וְאָמַר אֲלֵכֶם בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר לֹא אוֹכַל לְבָדִי שְׂאֵת אֲתָכֶם. ה' אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֲתָכֶם וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב. ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵכֶם יֹסֶף עֲלֵיכֶם כֶּכֶם אֶלֶף פְּעֻמִּים וַיְבָרֶךְ אֲתָכֶם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם. אִיכָּה אֲשָׂא לְבָדִי טֶרְחָכֶם וּמִשְׁאָכֶם וַיְרַבְּכֶם. תַּחֲלִילָה יֵשׁ לַהֲתַבּוֹנֵן מֵהִי כּוּוֹנָתוֹ בַּכִּפְלוֹת דְּבָרָיו בְּבִרְכַּת הַרְיִבִּי שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁגַּם בַּפְּסוּק הִרְאִשׁוּן שֶׁל הַבִּרְכָּה כָּל אֶמֶר, 'הִרְבָּה אֲתָכֶם', וגם 'וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב', וגם בַּפְּסוּק הַשְּׁנִי אֶמֶר 'יוֹסֵף עֲלֵיכֶם כֶּכֶם אֶלֶף פְּעֻמִּים' וגם 'וַיְבָרֶךְ אֲתָכֶם כֹּאשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם'.

ג. עוד יש להעיר בלשון הפסוק שאמר משה 'איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם', שלשון זו של 'איכה' מצינו בעוד שנים מהנביאים שהתנבאו בלשון זו, והם ישעיהו הנביא שאמר (ישעיה א כא) 'אִיכָּה הָיְתָה לְזוֹנָה קְרִיָּה נְאֻמָּנָה, וְכֵן יִרְמִיָּהוּ הַנְּבִיא שִׁפְתָּהּ אֵת מִגִּילַת אִיכָּה (א א) בַּפְּסוּק 'אִיכָּה יִשְׁבָּה בְּדָד הָעִיר רִבְתִּי עִם הָיְתָה כְּאֶלְמָנָה'. וכבר עמדו חז"ל (מדרש איכה רבה פ"א, ילקוט שמעוני דברים רמז תתא) על דקדוק לשון 'איכה' שאמרו שלשתם, וכך אמרו: 'אמר רבי לוי שלשה אמרו בלשון איכה. משה ישעיהו וירמיהו משל למטרונא שהיו לה שלשה שושביניו, אחד ראה אותה בשלוותה, ואחד ראה אותה בפחזותה, ואחד ראה אותה בנוולותה, כך